

Да ли је глобализација довела до конвергенције економских система?

Апстракт: Чланак пропитује да ли је интензивирана глобализација, након „пада“ кејнзијанизма крајем 70-их година, довела до конвергенције економских система међу развијеним демократијама (ОЕСД). Кроз анализу следећих домена: приватизације, регулације, државе благостања, пореза, улоге државе у координацији економских процеса, као и монетарних институција, аутор показује да није дошло до конвергенције. Закључак је да домаће институционалне варијабле и даље играју улогу у конституисању економских система, барем када су у питању земље ОЕСД.

Кључне речи: конвергенција, економски системи, глобализација, неолибералне реформе

Увод

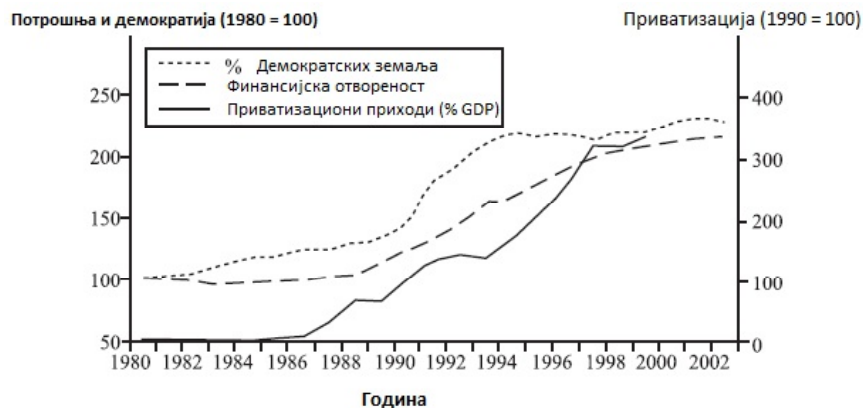
Након напуштања кејнзијанског концепта крајем 70-их година XX века, преовлађујуће је мишљење да је наступила неолиберална револуција, са новим економским и политичким принципима. Паралелно са новинама у међународној сфери, мења се и концепт управљања у домаћем контексту. Са једне стране, јачају међународни актери који фаворизују мобилност капитала и неометане прекограничне трансакције. Са друге, интензивира се заговарање да се држава повуче као економски актер и тако тржиште препусти предузетницима.

Опште је место у стручној и широј јавности да оба ова феномена доводе до конвергенције политичких и економских процеса у свету. То значи да без обзира на домаће политичке факторе (у даљем тексту: домаће детерминанте) државе све више личе једна на другу у смислу принципа које заступају. Према овом погледу није битно да ли је у питању председнички или парламентарни систем, која је идеологија партија на власти, да ли је велики или мали број „вето играча“ у влади, која је демографска структура становништва – какви год да су они, очекује се да структуру институција у економској сфери одређују међународни фак-

тори, пре свега повећана мобилност капитала. Ово је последица, једним делом, неминовности прикључења међународним интеграционим процесима, а другим чињенице да се као једина одржива алтернатива минулом кејнзијанском моделу сада тежи спровођењу либералног концепта. Поред шире јавности, ови постулати академски су формулисани кроз теорије глобализације или конвергенције.²² Међутим, да ли су се оваква очекивања заиста и реализовала у пракси? Два су питања на која желим да одговорим у овом раду: прво, да ли је дошло до конвергенције економских система у развијеном свету, и друго – да ли је улога државе опала са наступањем неолиберализма.

Постоје бројне дефиниције неолиберализма, а овде се он одређује кроз следеће елементе. Први се тиче међународног плана: то је дубља интеграција и већи проток новца, пре свега страних директних инвестиција. Други елемент је приватизација дојучерашњих монополистичких државних предузећа. Даље, имамо смањивање „државе благостања“, и, коначно, умањене порезе. Другим речима, ради се о уклањању владиних препрека економским процесима, са циљем продубљивања „маркетизације“.

Очекивања о конвергенцији базирана су на следећим трендовима:

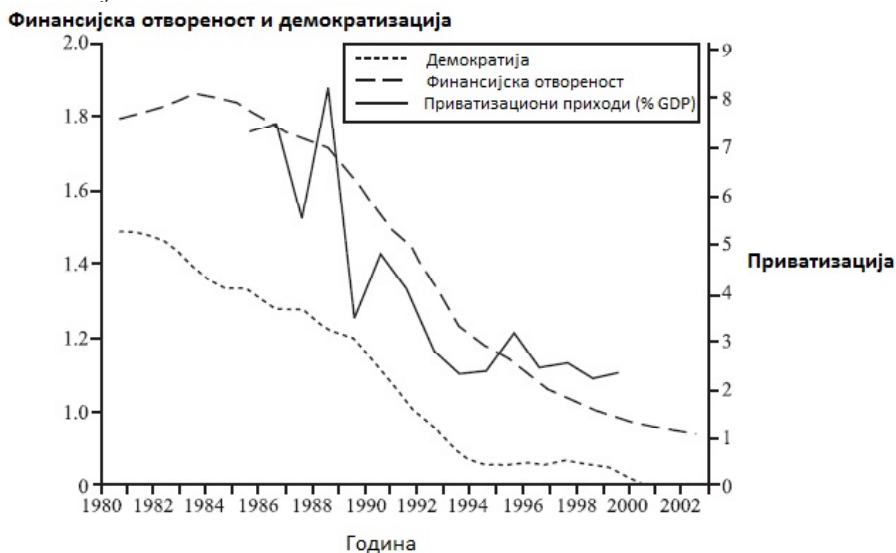

Графикон 1: Политичка и економска либерализација у свету²³

²² Stephen Gill and David Law, *The Global Political Economy* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988); Cristoph Knill, *Cross-national policy convergence: causes, concepts and empirical finding* (London: Routledge, 2006); Richard McKenzie and Dwight Lee, *Quicksilver Capital: How the Rapid Movement of Wealth Has Changed the World* (New York: Free Press, 1991); Robert Ross and Kent Trachte, *Global Capitalism: The New Leviathan* (Albany: State University of New York Press, 1990).

²³ Beth A. Simmons, Frank Dobbin and Geoffrey Garrett, „Introduction: The International Diffusion of Liberalism,“ *International Organization* 60-4 (2006): 783.

Сајмонс, Добин и Герет сачинили су и индекс варијације између економија:

Графикон 2: Варијација у либерализацији широм света
(стандардна девијација/модус²⁴)

Из горњих графикана две ствари се могу закључити. Прво, неолиберални талас је заиста добио замах почетком 80-их. Као што Графикон 1 илуструје, тада су започети процеси: а) даље демократизације у свету; б) интензивирања приватизација; и ц) наглог финансијског отварања држава. Други графикон илуструје динамику која води ка конвергенцији у смислу дубоке „маркетизације“ (јачања тржишта). Након почетног импулса, када је свега неколико земаља „повукло“ ове процесе, следи нагли скок у прихватању ових трендова, да би се на крају успоставио нови еквилибријум заснован на либералним принципима.

Међутим, да ли ови трендови аутоматски доводе и до успостављања универзалних институционалних решења која прате неолибералне принципе? Да бих одговорио на ово питање, у преосталом делу рада разматрам следеће домене економске политике: приватизацију и пратећи феномен регулације; порезе и државу благостања; координацију економских политика; монетарну политику. Они чине кључне аспекте економских политика, па су релевантни за проверу хипотезе о конвергенцији.

Пре него што пређем на анализу појединачних области, појаснио бих шта подразумевам под конвергенцијом у једном економском домену. Ово је пре свега питање нивоа анализе. Размотримо следеће илустрације. Први пример: постоје две регулаторне агенције у две државе, засноване на истом моделу – рецимо да обе агенције имају значајне моћи у одлучи-

²⁴ Ibid., 784.

вању о минимуму квалитета производа на тржишту или условима уласка нових предузетника. Међутим, упркос истом структурном решењу, тј. дизајну, оне у конкретним случајевима посежу за различитим потезима: једна је врло рестриктивна, а друга ипак не жели да користи своје рестриктивне механизме. Да ли је ово случај конвергенције две земље? Јесте. Иако су појединачни поступци различити, тј. воде у различите одлуке, структурна решења су иста, па зато кажемо да је дошло до конвергенције дизајна економских институција. Другим речима, под конвергенцијом се подразумева постојање системских решења истог или сличног дизајна, без обзира како ће конкретни актери у будућим приликама реаговати у оквиру датог дизајна. Системско решење значи однос између актера укључених у дате процесе: у економским политикама то су влада, предузетници, запослени и грађани.

Други пример може бити монетарна политика. Замислимо случај да у две државе имамо две независне централне банке, али да на последњу финансијску кризу оне реагују различито: једна продаје стране девизне резерве како би одбранила валуту, а друга „пушта“ валуту и фокусира се пре свега на анти-инфлаторне мере. Овде такође имамо конвергенцију, без обзира на различите индивидуалне потезе. Са друге стране, замислимо случај где у једној држави монетарну политику води централна банка која је директно подређена влади, а у другој то чини независна централна банка. И рецимо да у истој ситуацији у обе државе дође до повлачења истих потеза. Питање: да ли овде имамо конвергенцију? Не, јер без обзира на сличне/исте појединачне потезе, овде се ради о два различита дизајна институција које управљају монетарном политиком – у првом случају то чини влада, док у другом независна централна банка има механизме и јурисдикцију.²⁵

Дизајн

		Исти	Различит
Конкретна политика/ одлука	Иста	КОНВЕРГЕНЦИЈА	нема конвергенције
	Различита	КОНВЕРГЕНЦИЈА	нема конвергенције

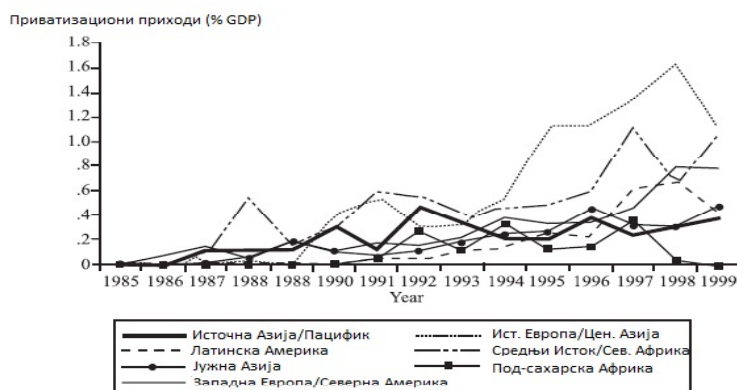
Табела 1: Када долази до конвергенције? У случају поклапања дизајна, без обзира на садржај конкретних потеза. Међутим, под конвергенцијом се не подразумевају исти конкретни потези, уколико су дизајни различити.

²⁵ У реалности питање дизајна није само питање моћи и механизма, већ и принципа и вредности који су уграђени у акте који дефинишу рад институције.

Дакле, овај рад се бави питањем конвергенције структуре економских институција, а не појединачних политика.²⁶ Уз ово, дао бих још једну напомену у вези са анализама у наредним поглављима: пошто се рад позива на бројне изворе података и студије, немогуће је да узорак (како временски, тако и географски) за сваки домен буде исти. Тако, на пример, у једном домену можемо имати анализу 10 OECD земаља, а на другом 15 њих; слично, поједини индикатори се могу односити на период 1965-1995. године, док други сет може да важи за 1980-2007. Међутим, и поред ове разноликости узорака, који су неминовни у раду овог типа, то не утиче на валидност закључака, који су врло јасни и недвосмислени.

Приватизација и регулација

Све развијене земље (OECD) кренуле су путем приватизације предузећа која су током кејнзијанске ере била у власништву државе. Такође, и неразвијене земље, које су ушле у транзицију након одласка недемократских режима, као један од главних циљева имале су приватизацију државне својине. Следећи графикон илуструје овај процес:

Графикон 3: Регионална варијација по питању приватизације²⁷

Изузимајући регион под-сахарске Африке, може се рећи да је приватизација постала универзални тренд у свету од средине 80-их година. Поставља се питање: да ли су за ступање у приватизацију кључни екстерни фактори, или су домаће детерминанте играле улогу? Користећи регре-

²⁶ Наравно да сâм дизајн ограничава које конкретне политике или потези могу да се спроведу, али то не значи нужно да у случају два различита дизајна не може доћи до истих исхода.

²⁷ Simmons, Dobbin and Garrett, „Introduction: The International Diffusion of Liberalism“, 785.

сију засновану на обједињеним временским серијама (pooled time-series regression) Шнајдер, Финк и Тенбукен²⁸ показују да ефекти партијске идеологије, броја вето играча²⁹ и корпоративних група нису статистички значајни као варијабле које утичу на приватизацију инфраструктурних сектора (телекомуникације, авиокомпаније, електрична енергија)³⁰. За разлику од ових домаћих детерминанти, либерализација тржишта капитала је статистички значајна и представља кључну независну варијаблу која доводи до приватизације. Погледајмо следећу табелу:

Варијабла	TSO7000	ESO7000	ASO7000
LAG	0.97*** (0.02)	0.99*** (0.01)	0.97*** (0.03)
VPS	0.05 (0.32)	0.35* (0.21)	0.50 (0.35)
POLCON	2.2 (6.2)	1.02 (2.97)	-6.55 (4.59)
GOVRIGHT	-0.009 (0.01)	-0.007 (0.01)	-0.01 (0.01)
OPENTS	-0.69** (0.27)	-0.38** (0.15)	-0.66** (0.33)
TRADE	0.01 (0.02)	-0.01 (0.02)	0.01 (0.01)
FORDIGDP	-0.43 (0.43)	0.19 (0.34)	-0.38 (0.45)
R ²	0.93	0.97	0.92
N	429	429	429

Напомена: Зависне варијабле (TSO7000, ESO7000, ASO7000) представљају годишњи удео државног власништва у (претходно) монополизованом сектору; стандардне грешке су у заградама. * $p < .1$. ** $p < .05$. *** $p < .01$

Табела 2: Коефицијенти регресије са обједињеним подацима (Зависне варијабле: TSO7000 = телекомуникације, ESO7000=сектор електричне енергије, ASO7000=Авио сектор. Независне варијабле: VPS=број вето играча; POLCON: политичка органичења; GOVRIGHT: да ли је влада десничарска или не (бинарна); OPENTS=отвореност за слободан проток капитала; TRADE=спољна трговина; FORDIGDP=стране директне инвестиције)³¹

²⁸ Volker Schneider, Simon Fink and Marc Tenbücken, "Buying Out the State," *Comparative Political Studies* 38-6 (2005): 704-727.

²⁹ George Tsebelis, *Veto players: how political institutions work* (New York: Russell Sage Foundation, 2002).

³⁰ Предмет студије је 26 OECD земаља.

³¹ Schneider, Fink and Tenbücken, "Buying Out the State", 718.

Резултати квантитативне регресије воде до следећих закључака. Прво, утицај партијске идеологије на приватизацију не постоји. Варијабла GOVRIGHT, која означава да ли је власт левичарско оријентисана или не, није статистички значајна, а уз то и коефицијент је миноран (-0.009). Такође, ни veto играчи (VPS) нису релевантна варијабла. Она је једино статистички значајна у случају сектора електричне енергије, али то је недовољно да би се објаснио генерални тренд приватизације. Коначно, ни трећа варијабла из групе домаћих детерминанти – политичке препреке (POLCON) – није значајна. Отуда домаће детерминанте не могу објаснити разлике у приватизацијама широм 26 земаља које аутори обрађују.

На другој страни, отвореност економије за токове капитала (OPENTS) јесте статистички значајна, што потврђује теорију глобализације. Међутим, друге две варијабле које се односе на екстерне факторе нису статистички значајне: отвореност економије када је у питању чиста трговина (TRADE) и прилив страних директних инвестиција (FORDIGDP). Отвореност економије за токове капитала је варијабла која се операционализовала путем анализе свих закона који се тичу овог домена: тако су креирани индикатори за препреке токовима капитала.³² Предзнак у регресији код ове варијабле је негативан зато што је зависна варијабла дефинисана као степен државног власништва; дакле, са порастом отворености економије за токове капитала за једну јединицу, удео државног власништва у сектору телекомуникаја опада за 0.69 јединица, у области електричне енергије за 0.33, док у авиоиндустрији опада за 0.66 јединица (*ceteris paribus*).

Овим је потврђена теорија глобализације, чиме се негира утицај домаћих детерминанти. Међутим, регресије са обједињеним подацима (*pooled data*) може навести на погрешне закључке ако се не уради и додатна анализа временских серија. Када се таква техника примени на испитивање утицаја партијске идеологије на приватизацију датих сектора, добијају се резултати који одступају од горњих закључака о ирелевантности свих домаћих детерминанти:

³² Dennis P. Quinn and Clara Inclan, „The Origins of Financial Openness: A Study of Current and Capital Account Liberalization,” *American Journal of Political Science* 41-3 (1997): 771-813.

ГОДИНА	Телекомуникације GOVRIGHT R2	Електрична енергија GOVRIGHT R2	Авио-сектор GOVRIGHT R2
1981	-.025 (.164) .00	- 0.58 (.228) .00	-.002 (.191) .00
1982	-.174 (.155) .00	-.217 (.211) .04	-0.68 (.181) .00
1983	-.062 (.166) .01	-.518** (.203) .23	-.250 (.187) .07
1984	-.323* (.177) .13	-.622** (.222) .27	-.370* (.198) .14
1985	-.493*** (.134) .39	-.467** (.211) .18	-.283 (.183) .10
1986	-.456*** (.136) .34	-.414* (.212) .15	-.302 (.184) .11
1987	-.422** (.148) .27	-.375 (.226) .11	-.446*** (.195) .19
1988	-.376** (.139) .25	-.216 (.213) .04	-.432** (.173) .22
1989	-.366** (.137) .25	-.181 (.211) .03	-.419** (.178) .20
1990	-.330** (.144) .20	-.144 (.213) .02	-.368* (.185) .15
1991	-.388** (.161) .21	-.149 (.201) .02	-.246 (.182) .08
1992	-.372** (.166) .19	-.100 (.205) .01	-.229 (.180) .07
1993	-.306 (.225) .08	.229 (.256) .04	-.067 (.226) .00

Табела 3: Утицај идеолошке оријентације власти на приватизацију три инфраструктурна сектора (анализа временских серија³³)

Обратимо пажњу на период од средине до краја 80-их. Утицај партијске идеологије је у овом периоду значајан, да би након њега постао ирелевантан. На шта указују ови налази? На то да је за први талас приватизације кључна варијабла била идеолошка оријентација партија на власти: десничарске владе су се определиле за приватизацију, а левичарске су остале доследне својим постулатима и задржале висок ниво државног власништва. У овом периоду, дакле, партије значе (*parties matter*). Међутим, након овог првог таласа и левичарске странке мењају праксу задржавања статуса кво и прикључују се тренду приватизације. Другим речима, растући притисци глобализације умањили су простор за маневар домаћих влада до те мере да је партијска идеологија престала да игра битну улогу у 90-им. Са повећаном отвореношћу привреда дошло је до конвергенција ка приватизованим инфраструктурним секторима.

Паралелно са процесом приватизације, уводи се и нови вид управљања – регулација. Према Мајонеу,³⁴ та промена се може описати

³³ Schneider, Fink and Tenbücken, "Buying Out the State", 719.

³⁴ Giandomenico Majone, „From the Positive to the regulatory State: Causes and Consequences of Changes in the Mode of Governance“, *Journal of Public Policy* 17-2 (1997): 39-68.

изразом: „Од позитивне до регулаторне државе“. Наиме, држава више није власник, али добија нову функцију: да креира правила која одређују начин пословања у либерализованим тржиштима. Примера ради, ко и под којим условима може да уђе на тржиште, какве стандарде производи морају испуњавати, која су ограничења у пословању, који су механизми праћења и увођења иновација и томе сл. Нова улога, као регулатора, захтева далеко мање ресурса, а истовремено омогућава да држава задржи моћ. Држава сада креира регулаторни оквир којим се оснивају независна регулаторна тела и уређује њихов рад.

Природно, поставља се питање: да ли се регулација одвија по истом или сличном моделу широм света? Мења ли она структурни однос између државе и тржишних актера на исти начин у свим земљама, као што је то случај са приватизацијом? То се, овај пут, ипак није десило. Да бих објаснио зашто, реферишем на две студије које показују како се регулација одвија по различитим моделима: рад Муриљове³⁵ о приватизацији и регулацији три сектора у три латиноамеричке земље, као и Фогелову анализу регулације пет стратешких грана у пет развијених земаља (САД, Британија, Италија, Немачка и Јапан).

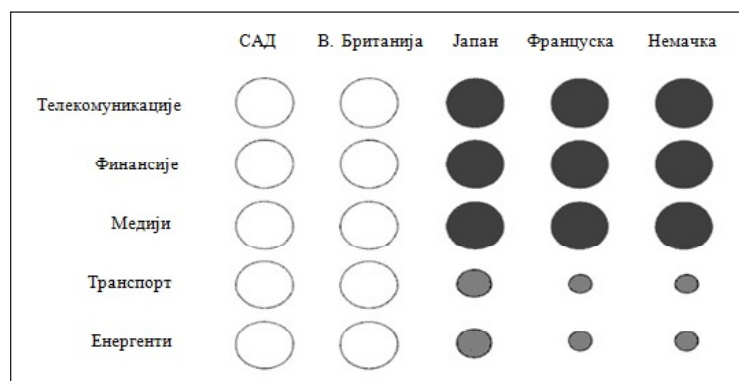
На примеру три латиноамеричке земље – Чилеа, Аргентине и Мексика, Муриљо показује да, упркос конвергенцији по питању одлука да се приступи приватизацији и даљој либерализацији, пратећа пракса бележи значајне разлике. Оне се тичу два аспекта: услова продавања компанија и избора институција. Први, услови приватизације, односе се на краткорочне добитнике; други, избор институција, релевантнији је за нашу тему јер он одређује дугорочно функционисање привреде и односе међу актерима. Укратко, Муриљо је показала да и један и други аспект зависе од политичког контекста и преференци домаћих државника, што указује да теорију о конвергенцији, која тврди да међународни притисци надјачавају домаће институције и чине их нерелевантним у неолибералном друштву, треба узети са резервом.

Што се тиче институционалног дизајна регулаторних тела, он је мерен према следећим критеријумима: а) ниво економског „национализма“ (има ли или нема ограничења прилива инвестиција након приватизације датог сектора); б) избор регулатора (да ли су успостављене секторске агенције, или постоји одсуство регулаторних тела уз директан надзор државе). Док се Чиле определио за институционални дизајн са ниским нивоом економског национализма и одсуством регулаторних агенција, Мексико се одлучио за супротан избор – економски национализам, плус интервенционизам кроз регулацију. Аргентина је „на пола пута“: умерени економски национализам и висок интервенционизам. Узрок овим разли-

³⁵ Maria Victoria Murillo, “Political Bias in Policy Convergence: Privatization Choices in Latin America,” *World Politics* 54-4 (2002): 462-493.

кама су, како Муриљо показује, идеолошке разлике међу владама. Дакле, упркос неминовности да се спроведе приватизација у свим земљама, домаће детерминанте (првенствено идеолошка оријентација партија на власти, али донекле и социоекономска структура) су ипак утицале да се имплементациона решења разликују, што води у различите путање развоја на средњи и дужи рок.

Фогел³⁶ такође показује да процеси након приватизације могу да крену у различитим смеровима. Кроз своју студију пет развијених земаља (САД, Велика Британија, Немачка, Француска и Јапан), Фогел открива два различита обрасца регулације: САД и Британија су се одлучиле за „пролибералну“ варијанту, где се отварају нове могућности за тржишта, док су остале три земље кренуле путем „стратешког ојачавања“ државе (strategic reinforcement), где регулатор задржава битну улогу тако што оставља далеко мање простора за спонтане тржишне процесе, а демонстрира велику арбитрарност приликом одређивања правила пословања. Такође, постоји варијација и у секторима: телекомуникације, медији и финансије прошли су кроз већу либерализацију, док су транспорт и енергетски сектор остали под контролом државе. Као „шампион“ модела „стратешког појачавања“ фигурира Јапан, чија министарства су путем различитих мера задржала велику моћ у поменутиим тржиштима.

Графикон 4: Модели регулације у пет земаља, по секторима (бели кругови = модел „прокомпетитивног раздвајања државе и тржишта“; тамни кругови = модел „стратешког ојачавања“ државе; сиви кругови = мешовити модели). Величина кругова означава структурални обим промене након спроведене приватизације.³⁷

Ови резултати доказују да развијене земље не реагују слично на исте спољне притиске, што оповргава тезу конвергенције. Упркос процесу приватизације у који су сви ступили, регулациони путеви се значајно разликују

³⁶ Steven Vogel, *Freer Markets, More Rules* (Ithaca: Cornell University Press, 1996).

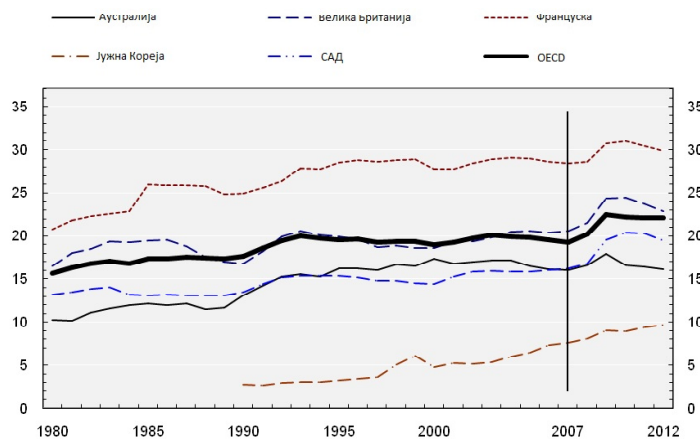
³⁷ Ibid., 259.

међу државама. То, даље, суштински утиче на стварање различитих економских модела. Другим речима, домаће политичке детерминанте су задржале значај, па тезу да снажни „налет“ неолиберализма чини домаће детерминанте готово нерелевантним – треба одбацити у случају регулације.

Држава благостања и порези

Још једно очекивање „конвергенциониста“ је да ће доћи до опадања пореза и државе благостања. Пад пореза је последица тежње влада да привуку стране инвеститоре у условима повећане мобилности капитала на међународном тржишту, што води у међусобну „трку ка дну“ (race to the bottom). Крајњи резултат је да сви који се такмиче за инвестиције своде порезе на врло низак ниво, због тежње да их учине атрактивнијим за инвеститоре. Такође, и смањење државе благостања би требало да је у корелацији са падом пореза, јер се социјална давања финансирају управо из тих прихода, па би, сходно овој логици, социјална давања требало да се смање како напредују либералне реформе.

Што се тиче државе благостања, погледајмо како се кретао однос укупних социјалних давања и бруто националног производа (GDP) следећих пет земаља – Аустралије, Британије, Француске, Јужне Кореје и САД, од 1980. до 2007. Следећи графикон илуструје и просечну вредност овог односа у OECD земљама (збирно).

Графикон 5: Социјални издаци у пет ОЕСД земаља (Аустралија, Јужна Кореја, Велика Британија, САД, Француска), плус просек за читав ОЕСД. За период 1980-2007 дати су емпиријски подаци, док су за 2008-2012 дате пројекције које су рађене у тренутку објављивања публикације³⁸

³⁸ http://www.oecd.org/document/9/0,3746,en_2649_34637_38141385_1_1_1_1,00.html

Горњи графикон не наговештава да је неолиберални талас довео до смањења државе благостања. Слично се може закључити и из табеле која приказује проценат укупних социјалних давања у 15 развијених земаља, од 1960. до 1995.

Укупни издаци	11.6	21.6	.48 (4.1)	24.4	.25 (1.2)
Одржавање прихода Директна плаћања	8.7	16.9	.39 (4.5)	18.4	.18 (1.1)
Социјална плата	25.0	40.0	.71 (2.8)	44.0	.36 (.9)
Здравствена потрошња	2.8	5.8	.14 (5.0)	6.3	.04 (.7)
Здр. потрошња као % укупних социјалних издатака	64.5	76.8	.58 (1.1)	75.5	-.12 (-.1)
Социјална давања која не потпадају под здравство	---	1.3	---	1.6	.02 (.2)
Издаци за активне раднике	---	---	---	1.0	---

Табела 4: Структура и промена у држави благостања (1960-1965). Подаци се односе на 15 развијених земаља (Аустралија, Аустрија, Белгија, Канада, Данска, Финска, Француска, Немачка, Италија, Јапан, Холандија, Норвешка, Шведска, Велика Британија, САД). Промена (трећа и пета колона) представља просечну годишњу промену модуса у социјалним давањима (у питању је апсолутан износ), док је у загради наведен проценат промене на годишњем нивоу.³⁹

Овде видимо да пре почетка неолибералне револуције, током 1950-их и 1960-их, владе повећавају социјална давања. Чак и државе које се сматрају „заосталим“ (*laggards*) у сегменту државе благостања, примера ради САД, Канада и Јапан, такође уводе поједине врсте социјалних давања. Између 1960-их и почетка 80-их просечан раст социјалних издатака на годишњем нивоу износио је 0.48% GDP-а (трећа колона у табели), а сам пораст државе благостања износи чак 10% (од 11.6% GDP-а 1960. године, до 21.6% GDP-а 1980. године). Нас занима следеће: шта се

³⁹ Duane Swank, *Global Capital, Political Institutions and Policy Change in Developed Welfare State* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 69.

потом десило, након што се глобализација интензивирала и неолиберализам почео да доминира?

Од краја 1970-их долази до успоравања раста државе благостања. Са једне стране, уводе се границе и јача контрола за социјална давања. Са друге, поједине категорије давања се смањују, на пример социјално и здравствено осигурање, а за неке врсте давања се уводе тржишни механизми, чиме се држава повлачи као релевантни актер. Међутим, закључак да је неолиберална парадигма донела повлачење социјалне државе био би преурањен. Неопходно је погледати и саму структуру социјалних давања, тј. шта се дешава са појединим програмима.

Паралелно уз зауставање раста државе благостања, „кресање“ појединих издатака, као и уз приватизацију неких програма, шири се „каталог“ социјалних давања. Тако се уводе нове врсте компензација: надокнаде за незапосленост, која почиње да расте, затим компензација за индустријско реструктуирање, онда давања за рад и породицу, као и за нове „рањиве“ категорије становништва (нпр. за старе грађане, крхког здравља), укључујући и превремене пензије. Дакле, уз неолибералне реформе постојећих програма државе благостања, долази и до увођења нових категорија давања. Посматрајући укупан ефекат ова два паралелна и истовремено супротна тренда, можемо закључити следеће. Прво, држава благостања је током 80-их достигла „границе раста“ и друго, и поред значајног „успоравања“ тог раста, она није „демонтирана“ неолибералним реформама, већ је остала на снази – у материјалном смислу; 80-те су донеле врло благо повећање укупних трошкова државе благостања (последња колона у табели).

Из горњег видимо да нема доказа за тврдњу о опадању државе благостања. Међутим, поставља се питање: да ли постоје појединачни програми у оквиру државе благостања чија структура се мења од 80-их година. Даље, каква је систематска веза између екстерних и домаћих детерминаната и саме државе благостања? Свонк прикупља већи број детерминанти које су често навођене у литератури као релевантни фактори јавних политика и путем регресивне анализе открива каузалну везу између датих детерминанти и државе благостања.

Прво, за домаће институционалне детерминанте узима: (а) снагу друштвеног корпоративизма (сачињен на основу јачине синдиката и модела преговарања о платама).⁴⁰

(б) инклузивност изборног система (мерен као ниво репрезентативности грађана у институцијама).

⁴⁰ Ibid., 76.

(ц) дисперзија власти (индикатори који сачињавају индекс су: презинденцијализам / парламентаризам; бикамерализам; употреба референдума).

(д) децентрализација власти.

Друго, за варијабле које осликавају политички контекст узете су: обим спољне трговине; ниво економског развоја земље; проценат грађана преко 65 година; ниво незапослености; инфлација; ниво економског раста; историјат левичарских и десничарских партија на власти у прошлости.

Треће, социјална давања су подељена на следеће категорије: (1) кеш трансфери (надокнаде за старе, инвалиде, болесне, незапослене итд...); (2) социјална плата (разлика између кеш трансфера и просечног прихода радника); (3) здравствени систем (процент давања за здравствене услуге, као проценат GDP-а); (4) удео здравствених давања (процент државних издвајања за здравље у односу на укупна издавања за здравље).

Коначно, екстерни фактори (процеси) рашчлањени су на следеће (под овим бројевима дати су у табели испод, у колонама I-V): (I) мобилност капитала (збир прилива и одлива новца из земље); (II) директне инвестиције; (III) обим позајмљивања државе на тржиштима капитала; (IV) либерализација тржишта капитала; (V) покривена разлика у камати (инострана тржишта минус домаће).

Резултати регресионе анализе су следећи:

	I	II	III	IV	V
<i>Светски капитал</i>					
Либерализација капитала	.5790* (.1892)	-	-	-	-
Укупни токови капитала	-	.0086 (.0071)	-	-	-
Директне инвестиције	-	-	.0208 (.1174)	-	-
Тржишта капитала	-	-	-	.1404 (.0803)	-
Разлике у каматним стопама	-	-	-	-	-.0549 (.0771)

<i>Националне политичке институције</i>					
Друштвени корпоративизам	.8820* (.3614)	.7500* (.3600)	.7453* (.3691)	.7046* (.3659)	1.8288* (.4991)
Инклузивне изборне институције	1.3001* (.3151)	1.3093 * (.3198)	1.2962* (.3100)	1.3665* (.3189)	1.9513* (.4197)
Дисперзија ауторитета	-4.8053* (.7393)	-4.3309* (.7723)	-4.4579* (.7726)	-4.1294* (.7678)	-2.7371* (.8672)
<i>Генерални модел</i>					
Старост	.8075* (.1143)	.8990* (.1220)	.8828* (.1229)	.8602* (.1229)	1.0153* (.1338)
Незапосленост	.3794* (.0585)	.3806* (.0540)	.3886* (.0537)	.3886* (.0528)	.4176* (.0555)
Инфлација	.0404* (.0212)	.0383* (.0213)	.0379* (.0215)	.0408* (.0216)	.0592* (.0348)
Раст	-.1284* (.0219)	-.1277* (.0217)	-.1291* (.0218)	-.1279* (.0223)	-.0906* (.0363)
Богатство	.8060* (.0969)	.8136* (.1029)	.8356* (.1023)	.7919* (.1012)	.6228* (.1312)
Левичарска влада	-.0018 (.0078)	-.0064 (.0084)	-.0048 (.0082)	-.0038 (.0079)	.0012 (.0082)
Хришћанско-демократска влада	.0066 (.0132)	.0045 (.0142)	.0059 (.0141)	.0062 (.0137)	-.0040 (.0166)
Трговина	0.253* (.0130)	0.254* (.0131)	0.256* (.0132)	0.256* (.0131)	0.291* (.0161)
<i>Трка ка дну?</i>					
Претходни допринос благостања	.8130* (.0401)	.8602* (.0324)	.8677* (.0322)	.8340* (.0334)	.7062* (.0643)
Светски капитал (фактор изједначавања)	.2545 (.2054)	-.0063 (.0178)	.0146 (.1552)	-.3394 (.1198)	-.2191 (.3045)
Претходни допринос благостања (светски фактор капитала)	.0128 (.0119)	.0005 (.00006)	.0042 (.0064)	.0141* (.0051)	.0048 (.0125)

<i>Конвергенција гломазних држава благостања ка просечној вредности (модусу)</i>					
Раскорак у доприносу благостања (допринос благостања минус допринос просека)	1.0151* (.1242)	1.0349* (.0523)	.9828* (.0500)	1.0045* (.0500)	.9948* (.0843)
Светски фактор капитала (једначина)	.2604* (.1278)	.0057 (.0069)	-.0787 (.0866)	-.1167* (.0598)	.0335 (.0719)
Раскорак*фактор светског капитала	.0081 (.0376)	.0007 (.0015)	.0338* (.0163)	.0193* (.0098)	-.0104 (.0150)
Пресек	-6.4900	-5.8940	-6.0090	-5.4900	-5.3190
Стандардна грешка процене	.9120	.9080	.9090	.9190	.8990
просечна вредност зависне варијабле	19.6570	19.6570	19.6570	19.6570	22.4910
R ²	.8610	.7920	.7910	.8150	.9140

Табела 5: Светски капитал, националне институције и држава благостања у периоду 1965-1941.

Као што се види из горње табеле, нема доказа за тврдњу да је повећана мобилност капитала систематски повезана са повлачењем државе благостања, уштедама, или неолибералним реформама у овом домену. Такође, ови налази не поткрепљују ни тврдњу да глобализација представља кључну препреку за повећање социјалних давања. Дакле, нити су мобилност међународног капитала, нити отвореност за трговину систематски повезани са променама у држави благостања. Напротив, интензивирање либерализације доводи чак и до ефекта „компензације“⁴² – глобализација, наиме, доноси нове ризике и држава настоји да надо-

⁴¹ Ibid., 87-88

⁴² Geoffrey Garrett, „Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?“, *International Organization* 52- 4 (1998): 787–824; Dani Rodrik „Understanding Economic Policy Reform“, *Journal of Economic Literature*, 34-1 (1996).

кнади трошкове које ти ризици праве. Тако, рецимо, повећање индекса либерализације на тржиштима капитала за 1.5 јединица индексног скопа (пример: са 2.5 на 4.0) доводи до благог увећања државе благостања за 1%. Да сумирамо, неолиберална парадигма не доводи до повлачења државе благостања.

Да ли домаће политичке институције представљају релевантне детерминанте за државу благостања? Судаћи према резултатима квантитативне регресије – да. Прво, видимо да јачи друштвени корпоративизам (у табели: SOCIAL CORPORATISM) узрокује већу државу благостања. Друго, земље са инклузивним политичким институцијама су у позитивној корелацији са величином државе благостања. То значи да што је већи индекс инклузивности (већа репрезентативност различитих социјалних група у институцијама), то су већа социјална давања. Треће, дисперзија власти је у негативној корелацији са државом благостања: парламентарни системи су у овом смислу „јефтинији“ од председничких – другим речима, што већа дисперзија власти, то су мања социјална давања. Ова корелација је у тој мери јака да разлика у само једној јединици индекса дисперзије власти у просеку узрокује за 7% GDP-а већа социјална давања (толика је разлика између САД и Данске – један индексни поен).

Што је најбитније, утицај ових домаћих детерминанти није опао након 1979. године, о чему сведочи колона V у горњој табели, где сви најбројани институционални фактори задржавају статистички значајну корелацију у односу на социјална давања. Дакле, неолиберална револуција није учинила домаће детерминанте нерелевантним. Напротив, разлике у институцијама између држава остварују *чак и већи утицај* на структуру државе благостања у периоду након 1979. него што је био случај пре тога.

Када је у питању политички контекст, сви следећи фактори су у позитивној корелацији са социјалним давањима: ниво старости, незапосленост, инфлација, ниво богатства. Ниво економског развоја је у негативној корелацији (што развијенија земља, то мањи проценат GDP-а иде на социјална давања). Да сумирам, уз домаће институције, и политички контекст представља релевантну детерминанту за државу благостања, док међународни пристисци нису фактор од значаја.

Пређимо на порезе. Свонк је такође испитао утицај екстерних фактора на пореска кретања. Питање је, дакле, да ли процеси које доноси неолиберална револуција утичу на смањење пореза. Свонк мери утицај ових, међународних (екстерних), фактора, као и утицај домаћих детерминанти на порезе, које рашчлањује на следеће врсте: (1) порез на капитал; (2) порез на рад; (3) порез на потрошњу; и наравно (4) укупну пореску стопу. Резултати квантитативне регресије су следећи:

	Порез на капитал	Порез на рад	Порез на потрошњу	Укупни порези (% GDP)
Светски капитал				
Укупни токови капитала	-.0121 (.0135)	-.0069 (.0046)	-.0021 (.0024)	-.0054 (.0034)
Директне инвестиције	.0833 (.2259)	-.0696 (.0859)	-.0345 (.0534)	-.1084* (.0536)
Тржишта капитала	.0315 (.1974)	-.0084 (.0573)	-.0054 (.0442)	-.0071 (.0418)
Либерализација капитала	.8301* (.4892)	-.1192 (.1465)	.0459 (.1361)	.0281 (.1285)
Разлика у порасту стопе	-.4666 (.3511)	-.0381 (.1007)	.0405 (.0795)	-.0413 (.0679)
Генерални модел				
Стопа пореза (t-1)	.7924* (.0498)	.8464* (.0370)	.8416* (.0362)	.8610* (.0270)
Давања Владе	.2448* (.0788)	.1124* (.0345)	-.0117 (.0221)	.0957* (.0211)
Трговинска отвореност (t-1)	.0032 (.0312)	.0138 (.0087)	.0149* (.0050)	.0088* (.0036)
Левичарска влада	.0239* (.0136)	.0028 (.0045)	-.0035 (.0031)	.0056* (.0030)
Хришћанско- демократска влада	-.0038 (.0180)	.0127* (.0076)	.0073 (.0063)	.0027 (.0048)
Инфлација (t-1)	.0878 (.0650)	.0210 (.0216)	-.0181 (.0154)	.0077 (.0172)
Раст (t-1)	.6935* (.1539)	.0541 (.0391)	-.0221 (.0288)	.1384* (.0279)
Инвестиције (t-1)	.0363 (.0372)	-	-	-
Профити (t-1)	-.0787* (.0389)	-	-	-

Незапосленост (t-1)	-	-.0498 (.0320)	.0184 (.0271)	-.0656* (.0258)
Пресек	-2.2207	.2406	1.0546	.6613
Стандардна грешка процене	3.4854	1.2345	.9371	1.1511
Просечна вредност зависне варијабле	37.8070	35.5300	16.5270	37.2710
R ²	.9157	.9857	.9881	.9789

Табела 6: Светски капитал и опорезовање – 1967/71-1993²²

Закључци су недвосмислени: нема систематских утицаја екстерних фактора на ниво пореза. Свих пет варијабли које указују на поједине процесе, који могу донети међународни притисак да се порези смање, статистички су безначајне, плус имају изузетно ниске вредности коефицијената. Што се тиче утицаја међународних фактора на евентуално пребацивање пореских терета на радну снагу или потрошаче, он је непостојећи.

Један од изузетака је утицај либерализације капитала на опорезивање капитала – четврта колона, трећи ред, где се види да је либерализација капитала статистички значјна независна варијабла. Међутим, супротно теорији глобализације, корелација је позитивна: што већа либерализација капитала – то већа пореска стопа, а не мања! Други изузетак је утицај директних инвестиција на укупну пореску стопу – корелација је статистички значјна и негативна, али уз врло мали коефицијент, што значи забележен је постојећи, али врло слаб утицај директних инвестиција на снижавање пореских стопа (*ceteris paribus*).

Да сумирамо, ни порези нису у статистичкој корелацији са интензивираним међународним процесима који наступају од почетка 80-их година. Два закључка проистичу из горњих анализа: прво, екстерне детерминанте не преузимају примат над тим како функционишу држава благостања и порески системи; и друго, домаће детерминанте, пре свега институционални фактори, али и структура датог контекста – задржали су битну улогу у ова два домена. То не значи да екстерни фактори не доводе до промене појединих домаћих институција (види, на пример, како глобализација утиче на промену друштвеног корпоративизма²³), али са сигурношћу можемо тврдити да не утиче на преобликовање већег броја домаћих детерминан-

²² Swank, *Global Capital, Political Institutions and Policy Change*, 254.

²³ *Ibid.*, 257-273

та, а поготову није релевантна за структуру пореског система и државе благостања.

***Мноштво капитализама:
значај институционалних компаративних предности***

Чувена дебата у политичкој економији о мноштву капитализама (*varieties of capitalism*) истиче значај дуго грађених институција у креирању економских политика. У духу историјског институционализма, Хол и Шошкице²⁴ тврде да се различити институционални контексти не могу олако изменити и тиме свести на сличне политике. Да би ово илустровали, износе поделу на либерално-тржишне економије (LME²⁵) и координисане-тржишне економије (CME²⁶). Главни представник прве групе је Британија, а друге – Немачка. Иако су обе капиталистичке и либерално-демократске земље, оно што их разликује су правила уређења односа међу актерима у привреди (влада, предузетници, радници). Они се могу сагледати кроз четири аспекта: а) начин школовања и регрутовања запослених; б) транспарентност пословних детаља; ц) степен заштите од отпуштања; д) финансирање инвестиција.

За LME важи следеће: трошкове школовања сnose сами (будући) радници; сви детаљи у вези са улаганњима, приходима, ризицима и сл. су јавни и подложни евалуацији на отвореној берзи; отпуштања су честа, радна места нису заштићена, а самим тим је и велика проходност на тржишту (услед честих промена радних места); инвестициони капитал стиже од комерцијалних банака и инвестиционих фондова, на основу процене исплативности и ризика. За разлику од LME, CME карактеришу: а) улога државе и послодаваца у обуци кадрова – они сnose трошкове и врше регрутацију, а заузврат добијају радну снагу на дужи рок, која се временом даље етаблира у компанији; б) пословни детаљи представљају тајну и нису јавно доступни, дакле компаније износе само штуре, основне информације; ц) постоји значајна заштита од отпуштања, почев од ограничења наметнутих послодавцу, до заштитних механизма радника и подстицаја да не мења радно место; д) држава координира инвестиције са пословним банкама, кроз давање гаранција. Другим речима, у CME држава координира активности са индустријским секторима, као и синдикатима, по питању сва четири поменута аспекта.

²⁴ Peter A. Hall and David W. Soskice, *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2001).

²⁵ *Liberal market economies*

²⁶ *Coordinated market economies*

Касније, Ханке, Роудс и Тачер²⁷ уводе два нова типа капиталистичких модела – „компензационе државе“ и етатистички модел, а однос између актера у економији своди на матрицу који се састоји из две димензије: (1) близина државе и предузетника; (2) густина организованости интересних група.

КАКО СУ ИНТЕРЕСИ ОРГНИЗОВАНИ Фрагментирани Организовани	ОДНОС ДРЖАВА-ЕКОНОМИЈА	
	Блиски	На „сигурној“ дистанци
	<u>Етатистичка</u> Француска пре 1990	<u>Либералне тржишне економије:</u> • Велика Британија • Балтичке земље
<u>Компензаторска држава:</u> Италија, Шпанија, и неке земље које припадају етатистичком моделу (ЕМЕ)	<u>Координисане тржишне економије:</u> • Немачка • Словенија	

Графикон 6: *Модели капитализма - односи на релацији држава-економија, организовање интереса и модели координације*²⁸

Зашто су ова разматрања релевантна за анализу неолибералних реформи и детерминанти јавних политика? Зато што указују на тзв. компаративне институционалне предности, које се у свакој од земаља временом самообнављају (*self-reinforcing*). Узрок томе је што компаративне институционалне предности привлаче оне актере који могу да их материјализују, док су играчи који би да играју по другачијим правилима на губитку у таквој средини, па, логично, одлазе у различити тип капиталистичке земље. Примера ради, сектори којима је кључна стабилност и континуитет, где се репутација и производ теже и дугорочније граде, кључна је могућност да „вежу“ стручњаке за своју компанију. То се може постићи улагањем у усавршавање кадра, а да држава законима

²⁷ *Coordinated market economies*

²⁸ Robert Hancké, Martin Rhodes and Mark Thatcher, *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2007), 25.

отежа честу промену радних места. У таквим случајевима, дакле, много су погодније СМЕ, због теснијих односа егзекутиве и пословне заједнице. Отуда и чињеница да технолошка или ауто-индустрија, којима су потребне управо поменуте институционалне предности, плодно тле налазе у Немачкој. За разлику од њих, финансијски сектор или, рецимо, фармацевтска индустрија, гравитирају ка ЛМЕ. Разлог је једноставан: за пословни успех није неопходно задржати исти тим запослених на окупу, нити постоји императив константне производње са постепеним (инкременталним) напретком, већ напротив – и ређи проналасци доводе до огромних иновација и профита.

Подсетимо, теорија конвергенције држи да спољни притисци надјачавају домаћи институционални контекст. Међутим, као што Хол и Шошките показују, компаративне институционалне предности воде у дугорочне и одрживе моделе капитализама, који упркос глобализацији, настављају да постоје. До 2000-их они нису конвергирали ка сличном моделу, већ су задржали суштинске разлике по питању улоге државе као координатора у економским политикама. Тек последњих пет до десет година долази до динамичнијег развоја и напуштања неког од принципа у четири поменута домена. Међутим, чињеница да правни оквир у једном од домена почиње да одступа од „ушанченог“ обрасца који се одржао више од две деценије након почетка неолибералне револуције, још не значи да се институционални контекст у целини изменио до те мере да се улога владе као координатора значајно трансформисала. То имплицира да капиталистички економски системи и даље функционишу по другачијим постулатима, дакле није дошло до конвергенције.

Да сумирам, неолиберална револуција није успела да учини домаће детерминанте мање релевантним када је у питању улога државе у координацији економских политика. И даље опстају различити капиталистички модели који су базирани на претходно „ушанченој“ традицији компаративних институционалних предности: у ЦМЕ – држава, синдикати и послодавци тесно координишу потезе, док ЛМЕ приоритет дају спонтаним и некоординисаним тржишним процесима, уз правни оквир који оставља далеко већи простор послодавцима када су у питању инвестиције и третирање запослених.

***Нови талас монетраних институција:
независне централне банке***

Да ли је неолиберална револуција донела институционалну промену у монтерној политици, и да ли су државе кренуле сличним путем у овом домену? Након напуштања кејнзијанизма монетарна политика пре-

узима примат: уместо фокусираности на незапосленост, приоритет постаје брига о инфлацији и стабилности валуте. Тако монетарна политика доспева на врх политичких агенди. Ипак, за суштинску промену није довољно заменити приоритете, већ увести и нова институционална решења која би их и реализовала. Зато се популаризује идеја да се влади одузму надлежности у монетарној политици, јер се она показала као недовољно компетентна и вољна да контролише инфлаторне притиске. И сама пракса из 70-их година показује да је то довело до великих проблема у многим развијеним земљама (пре свега због неконтролисане инфлације). Да би се ограничио утицај владе на монетарну политику тзв. „епистемолошке заједнице“²⁹ почињу да заговарају оснивање независних централних банака као модела без којих се не може осигурати даљи развој. Две су велике предности оваквих институција: прво, оне нису подложне злоупотреби зарад политичке добити, јер немају интерес да пред изборе жртвују добру монетарну политику због поена које би донела експанзивна фискална потрошња; друго, њима управљању стручњаци, а не политичари, тако да експертиза коју они улажу гарантује боље капацитете у остваривању циљева монетарне политике.

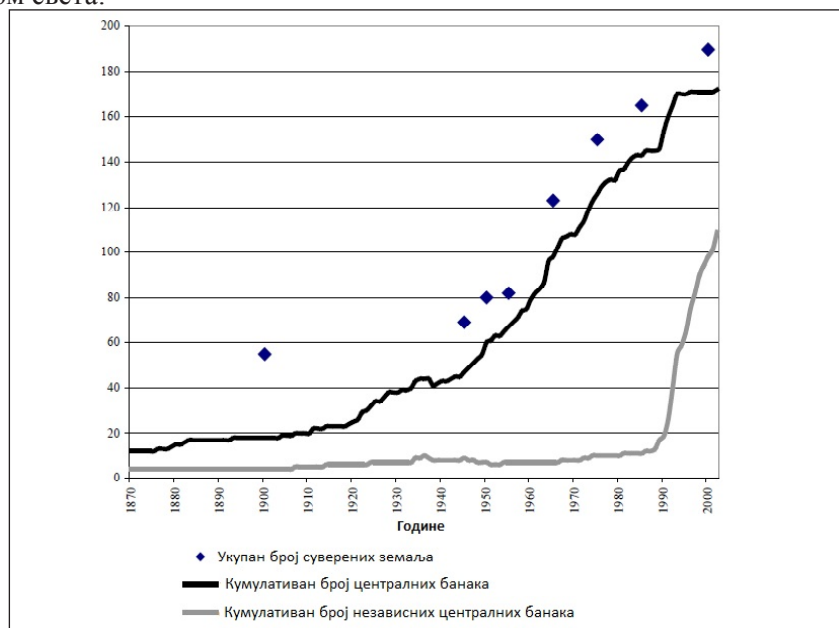
Независност институција као феномен захтева дубљу дискусију. Међутим, пошто то није централна тема овог рада - нећу улазити у такве детаље. Довољно је рећи да минимум независности централних банака подразумева њихову самосталност у односу на владу, плус могућност коришћења бројних механизма и инструмената како би се креирала и спроводила монетарна политика.³⁰ Подразумева се да влада не може позвати управу централне банке на одговорност.

Нова неолиберална парадигма у први план истиче политику „здрог новца“ (*sound money*). Релевантне међународне организације (Међународни монетарни фонд, Светска банка, Светска трговинска организација и томе сл.), „*mainstream*“ економисти, као и инвеститори који добијају све већи значај са интензивирањем глобализације, као прву претпоставку здрог међународног економског система наводе неопходност да државе инфлацију непрестано држе „под будним оком“ и истовремено одржавају стабилност валуте. Ово је кључно да би се уопште и пласирале инвестиције у земље којима недостаје капитал за развојне

²⁹ Утицајни кругови стручњака који се залажу за успостављање одређених вредности и принципа.

³⁰ Видети, на пример: John B. Goodman „The Politics of Central Bank Independence,“ *Comparative Politics* 23-3 (1991): 329-49; Robert Elgie, „Democratic Accountability and Central Bank Independence: Historical, Contemporary, National and European Perspectives,“ *West European Politics* 21-3 (1998): 53-76. Alan S. Blinder, „Central Bank Credibility - Why do we care? How do we built it?,“ *American Economic Review* 90 (1999).

пројекте. Тако институције које би спроводиле политику „здрог новца“ заправо служе као гарант да неће доћи до наглих промена монетарних параметара узрокованих немаром извршне власти. И док постоје различита мишљења о томе да ли независне централне банке заиста и постижу боље резултате у повереним надлежностима него у случају када их не би било,³¹ следеће се не може оспорити: оне постају неизоставни елемент како развијених, тако и транзиционих друштава. Погледајмо графикон који илуструје динамику оснивања независних централних банака широм света:

Графикон 7: Независне државе и централне банке (1870-2002)³²

У првој деценији након напуштања кејнзанизма свега неколико држава је увело независне централне банке. Међутим, 90-те године доносе нагли пораст у броју ових институција, пре свега у транзиционим земљама које су након отпочињања демократизације тражиле асистенцију међународних институција, које су као један од главних услова за пружање даље помоћи захтевале увођење независних централних банака. То

³¹ Погледати: Kathleen R. McNamara, *The Currency of Ideas: Monetary Policy in the EU* (Ithaca: Cornell University Press, 1998); Sylvia Maxfield, *Gatekeepers of Growth: The International Political Economy of Central Banking in Developing Countries* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997).

³² Martin Marcussen, "Central banks on the move," *Journal of European Public Policy* 12-5 (2005): 904.

је било неопходно и да би се инвеститорима сигнализирао да постоји тзв. „кредибилно обавезивање“ (*credible commitment*). Ово значи да монетарна политика неће зависити од воље тренутне владе и близине избора, већ су креирани механизми који ће дугорочно доносити монетарну стабилност, независно од самих политичких актера и популистичких калкулација.³³

За тему овог рада значајна је чињеница да је дошло до експанзије независних централних банака које чине битан елемент у неолибералном окружењу. Од нешто мање од 20 оваквих институција у читавом свету, непосредно пред пад Берлинског зида, број независних централних банака је скочио на преко 100 десетак година касније (погледајте графикон). Упркос реалности да институционални дизајн ових банака није идентичан, све оне функционишу по истим или врло сличним принципима у свакој од земаља. Зато се може закључити да је дошло до конвергенције у овом домену. Другим речима, неолиберална револуција је довела до структурне промене када је у питању институционални дизајн у сфери монетарне политике, независно од домаћих политичких детерминанти. Није пресудно да ли је на снази унитарни или федерални систем, председнички или парламентарни, да ли су избори већински, мешовити, или пропорционални; која су идеолошка стремљења партија на власти; каква је демографска структура становништва. Дакле, међународни процеси су овде надјачали домаће детерминанте и они су ти који утичу на креирање нове врсте институционалне форме – независних централних банака. У поређењу са претходним анализираним доменима – регулацијом, пореском и социјалном политиком, као и процесима координације у економским политикама, у сфери монетарне политике ипак долази до конвергенције.

Закључак

Циљ овог рада био је да размотри да ли је неолиберална револуција довела до процеса конвергенције у јавним, пре свега економским политикама широм света. Дебата о исходима интензивираних глобализације своди се на следеће: да ли међународни процеси надјачавају домаће политичке детерминанте, или домаће детерминанте ипак и даље играју улогу у јавним политикама. Ова дилема, иначе, тиче се једног од главних интересовања политичке економије као науке: како институције утичу на креирање економских система и политика. Једна школа мишљења тврди да домаће детерминанте губе на значају јер је неизбежно прихватити универзална решења, а то даље земље чини све сличнијим. Тако, рецимо,

³³ Sylvia Maxfield, *Gatekeepers of Growth: The International Political Economy of Central Banking in Developing Countries* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997).

није пресудна идеологија актера на власти, какве су институције у којима они делују, или каква је демографска структура становништва; какви год да су они – држава ће следити неолиберални концепт и то коначно води ковергенцији великог броја земаља ка сличном моделу. Други приступ, пак, истиче следеће: упркос јаким силама које нису подложне контроли од стране националних актера, домаће детерминанте ипак и даље кључно утичу на јавне и економске политике. Која од ове две школе може да поткрепи своје аргументе емпиријским подацима?

Тежећи за одговором на постављено питање, овај рад је анализирао следеће домене: а) приватизацију; б) регулацију; ц) пореску политику; д) државу благостања; е) модел координације економских политика; ф) монетарну политику. Одговор на питање да ли је дошло до конвергенције у сваком од ових домена сажет је у следећој табели:

Домен	Одлике	Да ли је било конвергенције?
<u>Приватизација</u>	Либерализација базирана на продаји монополистичких државних предузећа	ДА
<u>Регулација</u>	Утврђивање правила за нова либерализована тржишта, од којих се многа третирају као стратешки битна.	НЕ
<u>Порези</u>	Смањење пореза ради привлачења страних инвестиција	НЕ
Држава благостања	Мања социјална давања	НЕ
Координација економских политика	Улога државе у економским процесима: да ли делује као партнер са једне стране предузетницима и запосленима путем координације, која је утемељена у правном оквиру	НЕ

Монетарна политика	Да ли су у постављени нови принципи и институције задужене за монетарну политику - пре свега независне централне банке	ДА
--------------------	--	----

Табела 7: Сажети приказ домена анализираних у раду.

Као што видимо, једина два домена где је дошло до конвергенције јесу приватизација и монетарна политика. У том смислу, земље конвергирају ка методу отворене тржишне привреде. За симбол монетарне политике узете су институције које су овлашћене да их спроводе: независне централне банке. И овде је дошло до конвергенције – модел независне централне банке као институционалног решења усвојен је у великом броју земаља, чиме се читав низ механизма пребацује из владе на друго место одлучивања.

Међутим, у осталим доменима долази до значајне варијације. Прво, као што је показано у другом одељку, регулација се одвија по различитим моделима. Регулаторне институције су основане на другачијим принципима у различитим земљама, што доводи до другачијих структурних односа у привреди, пре свега између главних актера – владе, предузетника и запослених. Друго, неолиберална револуција није довела до општег смањења пореских стопа, као што предвиђају „глобалисти“. Упркос очекивањима да ће се одиграти „трка ка дну“, пракса је ипак показала да се нису све државе одлучиле да на тај начин реагују на промене међународне околности (увећану мобилност капитала). Исто важи и за социјална давања: нема емпијских доказа о повлачењу државе благостања, иако је на неким местима дошло до значајног реструктурирања у овим политикама. Ипак, као што Свонк показује,³⁴ у овом домену су кључне домаће детерминанте: идеологија актера, демографска структура, па и макро-институционални дизајн – сви они битно утичу на врсту и висину социјалних давања. Четврто, одржале су се и разлике у координацији економских политика међу државама. Иако припадају капиталистичком свету, и даље постоје различите групе земаља када је у питању „близина“ државе и начин регрутовања и реализовања интереса. Временом се поједини структурни елементи у оквиру ових група мењају, али и даље остају јасна разграничења међу овим „моделима капитализма“.

Имајући све ово у виду, јасно је да неолиберална револуција и процеси које је она генерисала нису довели до конвергенције економских домена. Отуда и теза о глобализацији као најснажнијој детерминанти јав-

³⁴ Swank, *Global Capital, Political Institutions and Policy Change*.

них политика у савременом свету није одржива. Екстерне детерминанте могу довести до структурних промена у појединим сегментима, али домаћи фактори су и даље релевантни, па и кључни, у креирању јавних политика. Овај закључак тиче се и нормативних разматрања о природи демократије у савременом свету: тврдње о урушеном легитимитету институција које више нису довољно моћне да спроведу вољу грађана који делегирају власт својим представницима треба узети са резервом. У појединим сегментима држава нема више ту моћ и улогу, међутим – у већини других домена и даље је кључан чинилац.

На крају, неопходно је дати једну битну напомену у вези са узорком земаља. Анализе у раду већином се односе на развијене, земље из OECD, па су и закључци ограничени на ову групу држава. Није искључено да слабија, транзициона друштва, немају довољно јаке институције које би биле у стању да ублаже, „посредују“ и трансформишу спољне притиске, па отуда може доћи до јаче конвергенције у овим случајевима. Другим речима, неопходно је засебно размотрити интеракцију домаћих детерминанти и међународних процеса у транзиционим државама и пропитати да ли постоје систематске разлике у односу на развијене земље.

Литература:

- Blinder, Alan S. „Central Bank Credibility – Why do we care? How do we built it?.“ *American Economic Review* 90 (1999).
- Elgie, Robert. „Democratic Accountability and Central Bank Independence: Historical, Contemporary, National and European Perspectives.“ *West European Politics* 21-3 (1998): 53-76
- Garrett, Geoffrey. „Global Markets and National Politics: Collision Course or Virtuous Circle?.“, *International Organization* 52-4 (1998): 787–824.
- Gill, Stephen and David Law. *The Global Political Economy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1988
- Goodman, John B. „The Politics of Central Bank Independence.“ “ *Comparative Politics* 23-3: (1991): 329-49.
- Hall, Peter A. and David W. Soskice, eds. *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2001.
- Hancké, Robert, Martin Rhodes and Mark Thatcher. *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy*. Oxford and New York: Oxford University Press, 2007
- Knill, Cristoph. *Cross-national policy convergence: causes, concepts and empirical finding*. London: Routledge, 2006.
- Majone, Giandomenico. „From the Positive to the regulatory State: Causes and Consequences of Changes in the Mode of Governance.“ *Journal of Public Policy* 17-2 (1997): 39-68.
- Marcussen, Martin. “Central banks on the move.” *Journal of European Public Policy* 12-5 (2005): 903-923.
- Maxfield, Sylvia. *Gatekeepers of Growth: The International Political Economy of Central Banking in Developing Countries*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997.
- McKenzie, Richard and Dwight Lee. *Quicksilver Capital: How the Rapid Movement of Wealth Has Changed the World*. New York: Free Press, 1991.
- McNamara, Kathleen R. *The Currency of Ideas: Monetary Policy in the EU*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.

- Murillo, Maria Victoria. "Political Bias in Policy Convergence: Privatization Choices in Latin America." *World Politics* 54-4 (2002): 462-493.
- OECD baza podataka o socijalnim davanjima: http://www.oecd.org/document/9/0,3746,en_2649_34637_38141385_1_1_1_1,00.html
- Quinn, Dennis P. and Carla Inclan. „The Origins of Financial Openness: A Study of Current and Capital Account Liberalization.“ *American Journal of Political Science* 41-3 (1997): 771-813.
- Rodrik, Dani. „Understanding Economic Policy Reform.“ *Journal of Economic Literature* 34-1 (1996): 9-41.
- Ross, Robert J. S. and Kent C. Trachte. *Global Capitalism: The New Leviathan*. Albany: State University of New York Press, 1990.
- Schneider, Volker, Simon Fink and Marc Tenbücken. "Buying Out the State." *Comparative Political Studies* 38-6 (2005): 704-727.
- Simmons, Beth A., Frank Dobbin and Geoffrey Garrett. „Introduction: The International Diffusion of Liberalism.“ *International Organization* 60-4 (2006): 781-810.
- Swank, Duane. *Global Capital, Political Institutions and Policy Change in Developed Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Tsebelis, George. *Veto players: how political institutions work*. New York: Russell Sage Foundation [u.a.], 2002.
- Vogel, Steven. *Freer Markets, More Rules*. Ithaca: Cornell University Press, 1996.

*Summary***Slobodan Tomić****Has globalisation led to a convergence
of economic systems?**

Key words: *convergence, economic policies, globalisation, neoliberal reforms*

The article seeks to explore whether the neoliberal wave, which took-off in the aftermath of the breakdown of keynesianism, has brought about a convergence in economic policies across the OECD world. Drawing from an analysis of the following domains: privatization, regulation, welfare state, taxes, state's role in coordination of economic activities, and monetary institutions, the author argues that, while witnessing a proliferation of privatization and central banks as a new form of institution, in all the other domains we cannot observe a universal trend. As there have been set up or persisted diverse institutional forms, the conclusion is that the last wave of globalisation has not led to a convergence of economic systems in the OECD world.